

РЕЦЕНЗІЯ

УДК 159:351.741(048)

Марчак Віталій Ярославович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та криміналістики юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ГЕНЕЗИС ТА ПРОФІЛАКТИКУ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ*

Актуальність проблеми реформування органів внутрішніх справ є беззаперечною в контексті подальшого розвитку України як демократичної правової держави. Дотримання принципу верховенства права, запровадження механізмів, що унеможливлювали б використання правоохоронних органів для досягнення певних політичних, соціально-кланових чи особистих цілей, створення ефективної системи реагування на злочини та інші правопорушення, дієвих механізмів запобігання корупції, підтримання належного рівня суспільного порядку, за якого кожен громадянин оцінював би умови власної життєдіяльності як безпечні – це лише головні завдання, задекларовані державою на сучасному етапі її розвитку. Водночас необхідність створення умов для формування повноцінного та ефективного «людського чинника» в системі МВС України традиційно відступає на другий план, а про опікування держави фізичним та психічним здоров'ям працівників, налагоджування

* Рецензія на монографію: Шелег Л. С. Генезис та профілактика психосоматичних розладів у працівників органів внутрішніх справ : [моногр.] / Л. С. Шелег. – К. : ПП Поліщук, 2015. – 384 с.

ефективної системи психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності зазвичай взагалі не йдеться.

Тому своєчасним слід уважати звернення Л. С. Шелег до психологічної складової реформування, а саме – визначення особливостей психосоматичного статусу працівників органів внутрішніх справ, чинників, що сприяють виникненню в них психосоматичних розладів, та напрямів їх профілактики.

У процесі реформування системи МВС України є доцільним урахування міжнародного досвіду діяльності поліції. Ми не заперечуємо можливості запозичення елементів нормативно-правового регулювання діяльності органів внутрішніх справ, функціональних та змістових критеріїв її оцінювання, організаційно-управлінських і тактико-операціональних приписів стосовно ефективного вирішення професійних завдань та інших позицій, що могли б бути корисними. Проте, як обґрунтовує автор, правоохоронній діяльності в Україні властиві досить специфічні особливості, зумовлені історичним минулим і сучасним рівнем розвитку державності, а також сукупністю соціальних, соціально-психологічних та психологічних чинників, притаманних громадянам як представникам етнонаціональної спільноти. Це засвідчує своєрідну психологічну сутність вітчизняної системи МВС України та необхідність у процесі її реформування виважено обирати шляхи й заходи трансформації, зважати на психологічні підвалини пропонованих новацій.

Зокрема, автор обґрунтовує наявність специфічних для такого різновиду професійної діяльності стресогенних чинників: ситуації підвищеної відповідальності, до того ж не підкріпленої належними повноваженнями, матеріально-технічними ресурсами, професійним досвідом та професійно психологічною підготовленістю, що спричиняють стан підвищеної тривожності; ситуації невдоволення собою, що супроводжуються загальним зниженням настрою; ситуації виснаження адаптаційних систем організму, викликані ненормованим робочим днем, розбалансованим режимом праці й відпочинку, необхідністю постійно стримувати свої емоції; неможливість задоволення базових потреб власне працівника та членів його родини на фоні високого чи просто пристойного рівня благополуччя представників інших професій.

Водночас увага автора зосереджена не стільки на зовнішніх стосовно органів внутрішніх справ чинниках, скільки на суб'єкті професійної діяльності, зокрема на особливостях його психосоматичного статусу. Як відомо, 30–70 % осіб, які звертаються за допомогою до лікарів, страждають на захворювання психосоматичного генезу. Зважаючи на екстремальний характер професійної діяльності, можна стверджувати, що правоохоронці є «групою підвищеного ризику» стосовно виникнення психосоматичних розладів. Ця обставина є особливо важливою, адже нині лікарі (як закладів Міністерства охорони здоров'я України, так і відомчих медичних установ) не орієнтовані на діагностику психосоматичних проявів, вони лише констатують їх як невід'ємну складову клінічної картини того чи іншого захворювання.

Психіка й тіло завжди пов'язані з огляду на неповторність кожної окремої людини, хоча зовнішні детермінанти конкретних змін психічного стану можуть бути досить подібними. Поведінка особистості суттєво залежить від глибинних зв'язків, що існують між тілесними та психічними аспектами, а збереження життя, фізичного та психічного здоров'я працівників органів внутрішніх справ, утримання їх від неадекватних професійній ситуації або протиправних дій тісно пов'язане з можливістю свідомого культивування індивідуальної психосоматичної цілісності.

За таких умов цілком логічним виглядає звернення Л. С. Шелег до пошуку й наукового обґрунтування засад збереження та укріплення фізичного та психічного здоров'я особового складу, а також профілактики психосоматичних розладів. Ми погоджуємось із автором стосовно того, що така профілактика повинна бути представлена багатоступеневою системою організаційно-правових і науково-методичних заходів, що в найбільш загальному вигляді передбачають: забезпечення соціального захисту та впровадження в професійну діяльність принципів здорового способу життя і збереження здоров'я особистості.

На сьогодні український законодавець створив ґрунтовні соціальні умови для забезпечення працівників органів внутрішніх справ необхідними заходами суспільного

співіснування, а наявна система соціального захисту працівників загалом відповідає уявленням про соціальний захист у розвиненому громадянському суспільстві. Можна навіть стверджувати, що держава декларує для працівників значно вищий рівень соціального захисту, ніж для пересічних громадян. Але реально такі права не реалізуються повною мірою, причому рівень оплати праці в системі МВС України впродовж тривалого часу залишається незадовільним. Це може призводити до виникнення почуття відсутності сенсу професійної діяльності, а також психосоматичної симптоматики.

Стан усвідомлення працівниками важливості дотримання принципів здорового способу життя та збереження власного здоров'я також не є достатнім. Це зумовлює необхідність формулювання психокорекційних рекомендацій, що враховували б особливості професійної діяльності й особливості ставлення конкретного фахівця до гармонійності та цілісності власного психосоматичного статусу.

Зазначене актуалізує необхідність урахування наявних труднощів професіогенезу суб'єкта правоохоронної діяльності, зокрема під час організації системи психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності. Не звертаючись до всіх її компонентів, виокремимо сформульовані автором ключові положення щодо психокорекційної роботи з особами, схильними до психосоматичних розладів: найбільш розповсюджені психотравмуючі обставини сьогодення представлені не екстремальними ситуаціями, а конфліктними стосунками; бажання відтермінувати небезпеку чи неприємність породжує парадоксальне у звичайних умовах прагнення до фіксації напруження, яке й створює передумови для «старту» гострого психосоматичного розладу; причиною психосоматичних розладів працівників органів внутрішніх справ стають не самі по собі зовнішні обставини, а певні типи адаптації (псевдоадаптація).

У практичному сенсі особливий інтерес становить апробована Л. С. Шелег методика медико-психологічного супроводження осіб, схильних до психосоматичних розладів, що складається з діагностичного, психотерапевтичного та рекомендаційного станів. Головними критеріями досягнення цілей такого супроводження визначено: задоволеність клієнта,

тобто поява в нього відчуття полегшення, зменшення інтенсивності негативних емоційних переживань, стабілізація психосоматичного статусу.

Уважаємо, що запропонований підхід може бути взятий за основу психологами МВС України під час роботи з відповідною категорією працівників.

На нашу думку, наявні в монографії теоретичні узагальнення та результати дослідження потребують подальшого впровадження в систему кадрового, зокрема професійно-психологічного, забезпечення діяльності працівників органів внутрішніх справ. Причому таке впровадження повинне здійснюватися на всіх етапах професіогенезу – від первинної адаптації під час навчання в спеціалізованому закладі освіти системи МВС України до етапу набуття професійної майстерності.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити загальний висновок, що надана на рецензування монографія Л. С. Шелег «Генезис та профілактика психосоматичних розладів у працівників органів внутрішніх справ» є завершеною та актуальною для сьогодення науковою роботою. У монографії наявні як теоретична новизна, так і практична значущість, що дає змогу рекомендувати її для опублікування.